

آزمونهای مهارت در شطرنج

سنجش قدرت ترکیبی

به کوشش رضا رضایی

ن. ژوراوولف، ی. کلووانس، گ. کوزمیچف

آزمونهای مهارت در شطرنج

فروشگاه تخصصی شطرنج

سنجش قدرت ترکیبی

WWW.ACHMAZSTORE.IR

به کوشش رضایابی

ژوراوولف، نیکالای
آزمونهای مهارت در شطرنج: سنجش قدرت ترکیبی/
ن. ژوراوولف، ی. کلووانس، گ. کوزمیچف، به کوشش
[صحیح مترجم] رضا رضایی. — تهران: فرزین، ۱۳۷۸.
۱۴۳ ص.: مصور.

۶۵۰۰ ریال: ISBN 96-6256-34-1-1
فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.
۱. شطرنج -- راهنمای آموزشی. ۲. شطرنج --
بازیها -- آزمونها و تمرینها. الف. کلووانس
Klovans, J. ب. کوزمیچف، گنادی
Genadijs ج. رضایی، رضا، ۱۳۳۵ -
Kuzmicovs, مترجم،
د. عنوان.

۷۹۴/۱

GV۱۴۴۶/۹۲۴
۱۳۷۸

۷۸-۱۹۶۴۲م

کتابخانه ملی ایران

این کتاب، تنظیم شده فارسی اثر زیر است:

N. Zuravlevs, J. Klovans, G. Kuzmicovs, SAHA RIEKSTI,
Riga 1991

فرزین

فروشگاه تخصصی شطرنج

انتشارات فرزین

☐ آزمونهای مهارت در شطرنج

☐ به کوشش رضا رضایی

☐ چاپ دوم: ۱۳۸۲

☐ تیراژ: ۵۰۰۰

☐ چاپ و صحافی: دیدآور

☐ قیمت: ۸۵۰۰ ریال

ISBN 964-6256-34-1

شابک ۹۶۴-۶۲۵۶-۳۴-۱

انتشارات فرزین، خیابان انقلاب، اول خیابان دانشگاه، پلاک ۵، تلفن ۶۴۶۲۴۰۶

دفتر مرکزی: خ انقلاب، خ ۱۲ فروردین، پلاک ۱۶ (ساختمان ناشران) طبقه دوم

دورنگار ۶۹۵۱۹۱۸

تلفن: ۶۹۵۱۹۲۰

فهرست

۴	پیشگفتار و علائم
۶	مقدمه
۸	ترکیبهای شطرنج
۱۱	ترکیب برای نوآموزان (درجه ۳)
۳۱	ترکیب برای شطرنجبازان متوسط (درجه ۲)
۴۹	ترکیب برای شطرنجبازان قوی (درجه ۱)
۶۸	مانند قهرمانان جهان بازی کنید
۸۷	پاسخ آزمونها
۱۳۷	نمایه موضوعی ترکیبها
۱۴۲	آزمون پایانی

لطفاً قبل از مطالعه کتاب غلطهای زیر را تصحیح فرمایید.

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۳۷	نمودار ۱۴۶	□	■
۳۸	نمودار ۱۵۰	□	■
۴۹	نمودار ۲۰۲	شاه سفید در خانه g1	وزیر سیاه در خانه g1
۹۷	سطر ۱۲	5. ♖×f6	5. ♔×f6
۱۱۱	سطر ۱۴	4. ♖g2	4. ♖×g2
۱۱۳	سطر ۱۸	5.... ♔d7	5.... ♔b7
۱۱۵	سطر آخر	(3. ♔)d3	(3. ♔)×d3

پیشگفتار

سالها پیش (در سال ۱۹۹۳) که به مسابقات بین‌المللی شطرنج در ابوظبی دعوت شده بودم، در آنجا با یکی از مربیان گرانقدر آشنا شدم که در استخدام باشگاه شطرنج ابوظبی بود و به کودکان و نوجوانان درس می‌داد. او کسی نبود جز استاد بین‌المللی مایوروواس ویتالئوس از کشور لیتوانی، که در آموزش نوجوانان تخصص داشت و نیز از شطرنج‌بازان مطرح دیار خود بود. در گفت و گو با او دریافتم که از منابع و مآخذی در تدریس استفاده می‌کند که ما ایرانیان با آنها آشنایی نداریم. این منابع و مآخذ محصول دهها سال کار مستمر و آزمون و خطای مربیان سرشناس شوروی سابق بودند و به جرئت می‌شد گفت که مرجعی برتر از آنها در سراسر جهان وجود ندارد. ویتالئوس شکوه می‌کرد که شطرنج‌بازان زیر نظر او بهره‌هوشی بالا ندارند و در یادگیری ضعیف‌اند و پشتکار و پیگیری لازم را نیز از خود نشان نمی‌دهند. از اوضاع ایران جویا شد و من گفتم که در سالهای آینده آوازه شطرنج ما در جهان طنین خواهد افکند و علت امر استقبال خانواده‌ها و رونق مجدد شطرنج در ایران است. البته پذیرش این ادعا برای او مشکل بود، اما یک نکته را قبول داشت - اینکه ایرانیان از لحاظ یادگیری و ذکاوت در سطح بسیار بالایی قرار دارند و اگر کار آموزشی صحیح و برنامه‌ریزی شده‌ای آغاز شود به موفقیت‌هایی خواهند رسید.

باری، اینک که ویتالئوس از دنیا رفته است (در سن سی و هفت سالگی در اثر ابتلاء به سرطان)، کتاب حاضر که یکی از منابع مورد استفاده او و بسیاری از دیگر مربیان شوروی سابق بوده است (او در همان سفر به من تقدیم کرد)، به دوستداران شطرنج ایران تقدیم می‌شود. امیدوارم شطرنج‌بازان و مربیان از آن به نحو شایسته بهره ببرند.

خوشبختانه با تحولاتی که در تشکیلات شطرنج میهن ما روی داد، و با استقبال

جوانان و نوجوانان، کشور ما رفته رفته به صورت یکی از مدعیان بزرگ در سطح بین‌المللی خودنمایی کرد. عنوان قهرمانی جهان را در یکی از رده‌ها به دست آورده‌ایم (سید جواد علوی، قهرمان جهان در رده ده ساله‌ها در ۱۹۹۷) و مدالهای متعدد آسیایی را در رده‌های مختلف نوجوانان تصاحب کرده‌ایم، و امید می‌رود که فتوحات شطرنج کشور ما بیش از پیش استمرار یابد.

از همکار سختکوش آقای آبتین گلکار که ترجمه بخشهای نوشتاری را مستقبل شدند و همچنین آقای نجیب که در تصحیح پوزیسیونها کمک کردند صمیمانه تشکر می‌کنم.

رضای

ACHMAZ

معنی علامتهای به کار رفته در کتاب حاضر به شرح زیر است:

+	کیش	$\frac{1}{2}:\frac{1}{2}$ مساوی
#	مات	~ هر حرکتی
!	حرکت خوب	نوبت سفید
!!	حرکت عالی	■ نوبت سیاه
?	حرکت بد	Δ به قصد
??	حرکت بسیار بد	در زیر هر نمودار شماره نمودار در
+ -	سفید می‌برد	سمت راست، امتیاز در وسط (داخل
- +	سیاه می‌برد	پراتنز) و نوبت حرکت در سمت چپ
=	تعادل	(به صورت مربع سفید به معنی نوبت
1:0	سیاه تسلیم شد	سفید، و مربع سیاه به معنی نوبت سیاه)
0:1	سفید تسلیم شد	آمده است.

زندگی همواره مسائلی در برابر ما قرار می‌دهد که برای حل موفقیت‌آمیز آنها به مهارت‌های ترکیبی نیاز داریم. مغز ما برای جست و جوی تدابیر لازم در وضعیت‌های مختلف و انتخاب گزینه‌های گوناگون، باید پیوسته در حالت آماده‌باش به سربرد. بازی شطرنج، حل ترکیب‌های شطرنجی، مسائل و بررسی‌های شطرنج و تجزیه و تحلیل پوزیسیون‌های شطرنج مغز را در حال کار و فعالیت نگه می‌دارد. کتاب آموزشی حاضر نیز به خواننده کمک می‌کند تا مهارت‌های ترکیبی، تجسم فضایی، قوه انتقال، نظم فکری و ویژگی‌های دیگری را که هم برای شطرنجبازان و هم برای هر انسان با فرهنگ امروزی لازم است ارتقاء بخشد.

همچنین، به کمک این کتاب می‌توان بر روند تکمیل مهارت‌های ترکیبی خود نظارت کرد. هر یک از ۴۰۰ ترکیب و بررسی موجود در مجموعه، بسته به میزان دشواری خود، دارای امتیازی است (از ۱ تا ۱۰). صد ترکیب اول (دوره ۱) برای نوآموزان و شطرنجبازان درجه ۳ طراحی شده‌اند. دوره ۲ (مسائل ۱۰۱ تا ۲۰۰) برای شطرنجبازان درجه ۲ است، و دوره ۳ (مسائل ۲۰۱ تا ۳۰۰) به شطرنجبازان درجه ۱ اختصاص دارد. دوره ۴ ترکیب‌های قهرمانان جهان است که خواننده با حل آنها وارد دنیای زیبا و خلاق قویترین شطرنجبازان می‌شود.

در هر دوره (و نیز در کل کتاب) خواننده می‌تواند شخصاً مهارت ترکیبی خود را بسنجد. برای این کار کافی است امتیاز به دست آمده در هر آزمون را یادداشت کند (پاسخها در انتهای کتاب است) و مجموع آنها را با حداکثر امتیاز ممکن مقایسه کند. اگر بتوانید بدون نگاه کردن به پاسخ، ۹۰ تا ۱۰۰ درصد امتیاز ممکن را کسب کنید نتیجه‌تان عالی است. از ۷۰ تا ۹۰ درصد، خیلی خوب است. از ۵۰ تا ۷۰ درصد خوب است. اگر در آغاز کار نتوانستید امتیاز بالا بگیرید، ناامید نشوید: موفقیت در شطرنج نصیب افراد سختکوش می‌شود. تمرین کنید تا به موفقیت برسید.

و حال چند توصیه برای حل مسائل.

هر مسئله را بدون کتاب آغاز کنید و به کل صفحه شطرنج توجه کنید. ابتدا درک کلی از پوزیسیون به دست آورید. تعداد سوارها و پیاده‌های دو طرف را مقایسه کنید. ضمن بررسی موقعیت مهره‌ها در ماهیت پوزیسیون تعمق کنید؛ به دنبال مکانیسم ترکیب باشید و به ویژگیهای آرایش مهره‌های طرفین توجه کنید. در جست و جوی راههای دستیابی به هدف نباید از تهدیدهای ظریف حریف غافل شد.

پس از تجزیه و تحلیل مقدماتی و کلی، و یافتن ایده ترکیب، به محاسبه دقیق واریاسیونها بپردازید.

سعی کنید تمرینها را روی نمودارها حل کنید. اگر پس از ۵ تا ۱۰ دقیقه نتوانستید راه حل را پیدا کنید، پوزیسیون را روی صفحه بچینید و با حرکت دادن مهره‌ها به دنبال پاسخ باشید. اگر پس از ۱۰ تا ۲۰ دقیقه باز هم بررسی شما به نتیجه نرسید به پاسخهای انتهای کتاب نگاه کنید. حرکتها را روی صفحه انجام دهید، و روی واریاسیون اصلی و تفسیرها تفکر و تعمق کنید. پاسخهای انتهای کتاب به شما کمک می‌کند تا بدانید که ترکیب را درست حل کرده‌اید یا نه، یا آنکه گجا اشتباه کرده‌اید.

پس از اتمام کل کتاب، خوب است یک بار دیگر تمام مسائل را روی نمودارها حل کنید. به شطرنج‌بازان درجه‌های بالاتر توصیه می‌شود که مسائل را از شماره ۱، روی نمودارها یا روی صفحه شطرنج و بدون حرکت دادن مهره‌ها حل کنند. سعی کنید از ترکیبهای کتاب در بازیهای خود استفاده کنید.

از این کتاب می‌توان هم به صورت انفرادی و هم به صورت گروهی در کلاسهای شطرنج استفاده کرد.

علاقه‌مندانی که می‌خواهند پس از اتمام کتاب قدرت و مهارت خود را محک بزنند به سراغ آزمون پایان کتاب بروند، ولی هشدار می‌دهیم که این تمرینهای پایانی بسیار دشوارند و هر کسی از عهده حل آنها بر نمی‌آید. کسی که می‌خواهد مسائل آزمون پایانی کتاب را حل کند باید ابتدا همه ۴۰۰ مسئله کتاب را مطالعه کند. موفق باشید!

ترکیبهای شطرنج

4...g5 و 4...f8 بازی متقابل خوبی

به دست آورد.

(۱)

نوبت سفید

پس آیا نباید به شکلی دیگر از دور

بودن مهره‌های سیاه از شاه او استفاده

کرد؟ شاه سیاه در اطراف خود فقط یک

اسب و دو پیاده دارد و در گوشه صفحه

محبوس است. اگر سیاه نتواند قطر

a2-g8 را مسدود کند چه؟ اما چطور

می‌توان اسب سیاه را از خانه f6 راند؟

دستیابی به این هدف آسان نیست. باید

اسب را مجبور کرد تا خانه f6 را ترک

کند. او در این خانه از دو نقطه h7 و d5

محافظت می‌کند. سفید باید از همین

دوگانگی وظایف دفاعی اسب سیاه

استفاده کند:

1. ♖xh7+!! ♜xh7 2. ♜g6+

ترکیب به عملیاتی گفته می‌شود که شامل

یک (یا چند) طرح تاکتیکی به همراه

قربانی (یا قربانیها) و دستیابی مسلم به

هدف باشد.

ابزارهای تاکتیکی (چنگال،

آچمزی، حمله برخاست، کیش

برخاست، کیش دوگانه، جلب کردن یا

منحرف کردن مهره‌های حریف، قطع

ارتباط، اختناق، حذف مدافع، تخلیه

خطوط و خانه‌ها، تسخیر خانه و...

در ترکیب، ایده تاکتیکی نامیده می‌شوند.

همراه همیشگی ترکیب، قربانی

است. ترکیب بدون قربانی، ترکیب

نیست و تنها یک ابزار تاکتیکی یا یک

مانور اجباری است.

در پوزیسیون نمودار ۱ سفید

می‌تواند با

1. ♜g6+ ♔g8 2. ♜a2+ ♜d5

حمله‌ای را علیه شاه حریف آغاز کند و

پس از 3. ♜f4 به بهره‌برداری از

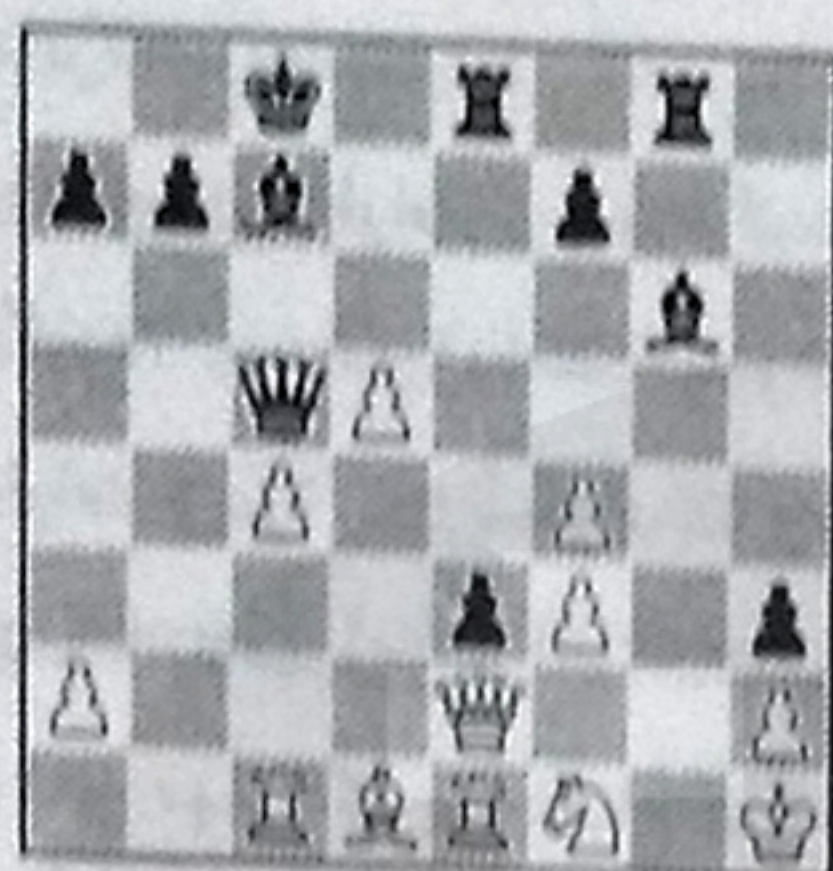
آچمزی در قطر a2-g8 پردازد، اما سیاه

می‌تواند با 3... ♔f5 نیرومندترین مهره

خود را به کمک بیاورد و با تهدیدهای

تلفیقی از ایده‌های تاکتیکی در ترکیب

استاد بزرگ پرونشتاین دیده می‌شود:

(۳)

باکولین - پرونشتاین، ۱۹۶۵

نوبت سیاه

1... ♔d3!!

منحرف کردن وزیر از خانه e2 و باز

کردن ستون g

2. ♖xd3 ♜g1+!!

کشاندن شاه به خانه g1 و قرار دادن او

در معرض کیش برخاست.

3. ♔xg1 e2+ 4. ♘e3 (4. ♔h1

♖f2!) 4... ♜xe3 5. ♖f5+

♜e6+

کیش برخاست و همزمان مسدود کردن

قطر h3-c8

6. ♔h1 ♖f2

سفید تسلیم شد، زیرا دفاعی در مقابل

مات وجود ندارد:

♔g8 3. ♔a2+

و مات در حرکت بعد.

سفید با قربانی وزیر به هدف ترکیب

رسید: منحرف کردن اسب از یکی از

وظیفه‌های دفاعی‌اش (دفاع از خانه

d5). هدف این ترکیب مات اجباری

شاه حریف با استفاده از اسب و فیل

بود. اصطلاح «اجباری» در شطرنج به

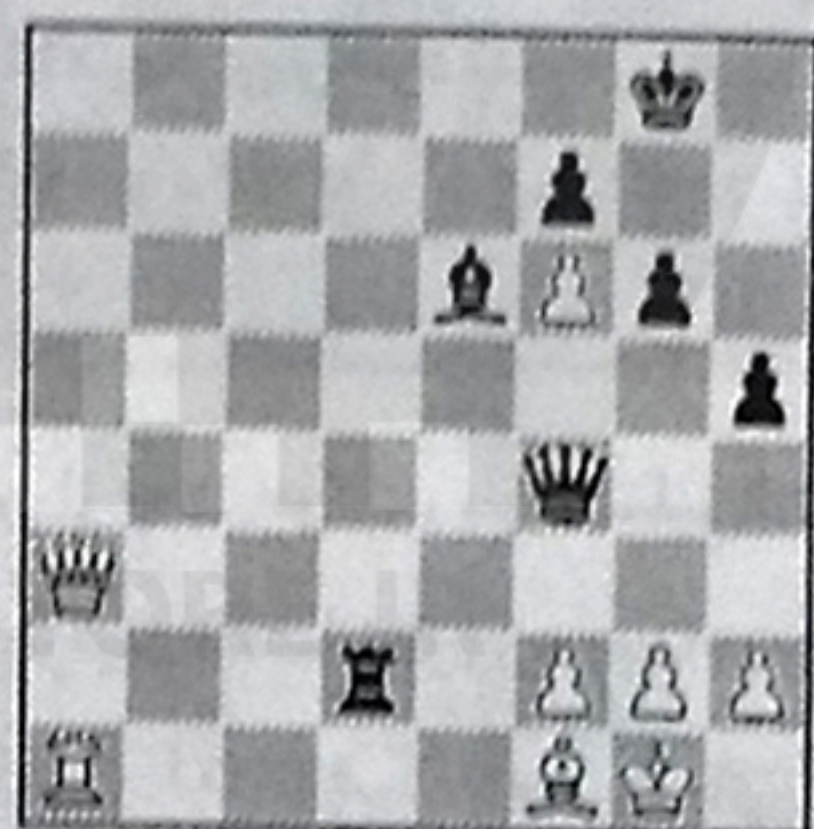
معنی آن است که حریف مجبور باشد

حرکت معینی را انجام دهد. واریاسیون

اجباری، حتمی است. ترکیب می‌تواند

ساده (شامل تنها یک ایده تاکتیکی) یا

مرکب (شامل چند ایده تاکتیکی) باشد.

(۲)

1. ♖f8+!! نوبت سفید

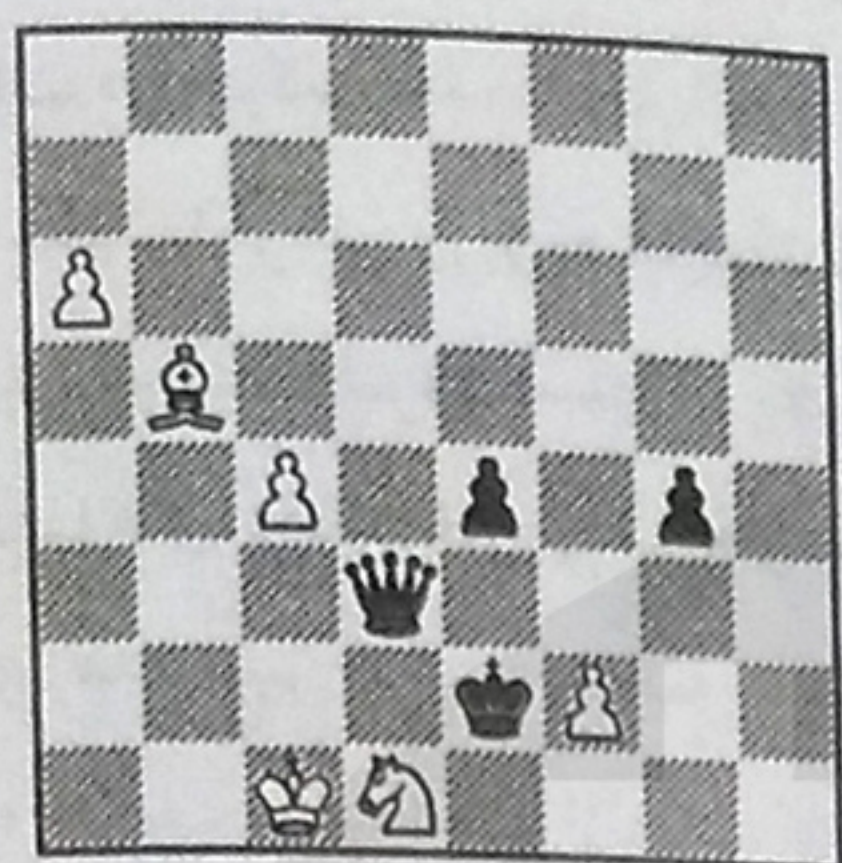
ایده تاکتیکی، کشاندن شاه سیاه به خانه

نامناسب f8 است.

1... ♔xg8 2. ♜a8+

و مات در سه حرکت.

پوزیسیونی دشوار و....

کاش - یزیرسکا، ۱۹۷۷

نوبت سفید

در نمودار ۴ بازی به این شکل ادامه یافت:

1. c5! ♔xb5 2. ♘c3+ ♔xf2

3. ♘xb5 g3 4. a7 g2 5. a8=♔

g1=♔+ 6. ♔c2 e3

حرکت بهتری وجود ندارد.

7. ♘c3 ♔g6+ 8. ♔e4 ♔f7

9. ♘d1+

و پس از چند حرکت، سیاه تسلیم شد. ایده

این ترکیب، کشاندن وزیر سیاه به خانه

نامناسب b5 با استفاده از قربانی فیل

بود. انگیزه، قرار گرفتن شاه و وزیر سیاه

در یک قطر (f1-a6) و امکان آچمزی

بود. تم یا موضوع ترکیب، حمله دوگانه

(چنگال اسب) و هدف عبارت از کسب

برتری قوا (گرفتن وزیر حریف) بود.

7. ♔xe2 ♔f1#; 7. ♔g1 ♔xf3+

بد نیست نکته دیگری را هم در

مورد ترکیب بدانیم.

چه چیزی شطرنج باز را به ترکیب بر

می انگیزد؟ این انگیزه اغلب به واسطه

جزئیات ویژه پوزیسیون به وجود

می آید، مانند مهره بی دفاع، اختناق شاه،

خانه های مهمی که بد دفاع شده اند،

ناهماهنگی مهره های حریف و.... این

جزئیات ویژه را انگیزه می نامند. انگیزه

ترکیب در مثالهای پیشین، شاه «بد» (بی

دفاع و محدود) بود. انگیزه نقطه شروع

ترکیب و در حکم فانوس دریایی است.

هنگامی که شطرنج باز ترکیب را

آغاز می کند باید وضعیت کلیدی و نهایی

را که می خواهد به آن برسد، در ذهن

خود مجسم کند. این پوزیسیون نهایی را

تم یا موضوع ترکیب می نامند.

هدف ترکیب یکی از این موارد

است: کسب برتری قوا یا برتری

پوزیسیونی، مات اجباری، درهم

شکستن پوشش پیاده ای شاه حریف،

ترفع پیاده، پات، کیش دائم، یا

مساوی تئوریک آخر بازی در

آثار منتشر شده شطرنج

- شطرنج پوزیسیونی / مارک دوورتسکی / خشایاربهاری
- تاکتیک در شطرنج / عزیزاله صالحی مقدم / ویرایش پنجم
- مایزلیس، تئوری بنیادی شطرنج / چاپ پنجم / رضا رضایی
- خودآموز نوین شطرنج / علی راستکار، عباس لطفی، خشایار مصطفوی
- تدریس شطرنج / گام به گام / رضا رضایی
- Encyclopaedia (جلد A) دایرة المعارف شروع بازی
- گشایشها در عمل (جلد ۱ و ۲) / کارپوف / رضا رضایی، هادی مومنی
- مینیاتورهایی از قهرمانان شطرنج جهان / کارپوف / هادی مومنی
- دایرة المعارف گشایشهای شطرنج / آ. هوروویتس / رضا رضایی
- کارنامه قهرمان جهان / گری کاسپاروف / خشایار بهاری
- برتری های جزئی / گوفلد / پروانه هل عطائی
- بزرگان شطرنج / چرنف / رضا رضایی
- درسهایی از بازی های فیشر / پاندولفینی / محمد اسماعیلی

فرزین

ISBN: 964-6256-34-1

شابک: ۹۶۴-۶۲۵۶-۳۴-۱

انتشارات فرزین، خیابان انقلاب، اول خیابان دانشگاه، پلاک ۵، تلفن: ۶۴۶۲۴۰۶
دفتر مرکزی: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، پلاک ۱۶ (ساختمان ناشران)
طبقه دوم تلفن: ۶۹۵۱۹۲۰ دورنگار: ۶۹۵۱۹۱۸